ŽUPA PRESV. SPASITELJA U MOKOŠICI
Malo Selo 3, 20236 Mokošica
www.zupa-svetog-spasa.hr

OGRANAK MATICE HRVATSKE U DUBROVNIKU
Između polača 28, 20000 Dubrovnik
www.matica-hrvatska-dubrovnik.com

Biblioteka

POSEBNA IZDANJA
br. 89

Urednik
Don Ivica Pervan

Uredništvo
Slavica Stojan
Zdenka Janeković Röemer
Antun Koncul
Rina Kralj-Brassard

Prijevod sažetaka
Vesna Baće

Lektor
Maroje Burum

Korektorica
Ana Rajić

Grafičko oblikovanje
Boris Jović (Diversa Dubrovnik)

Tiskanje ove publikacije omogućeno je financijskom podrškom Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora i nužno ne izražava stajalište Nacionalne zaklade.

ISBN 978-953-7784-68-3

250. obljetnica župe Presv. Spasitelja u Mokošici

ZBORNIK RADOVA

Dubrovnik, 2021.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 272.774(497.584Mokošica)"14/18"

Bratovština Sv. Spasa u Mokošici: tradicionalno i novo u laičkoj duhovnosti

Zdenka Janeković Römer

SAŽETAK: Bratovština Sv. Spasa u Mokošici utemeljena je u kolovozu 1477. u duhu laičke kršćanske duhovnosti i karitativnosti karakteristične za srednjovjekovne bratovštine koje su u Dubrovniku zaživjele u prvom desetljeću 13. stoljeća. Matrikulu bratovštine odobrio je nadbiskup i potvrdilo Malo vijeće. Matrikula je pisana na pergameni, latinskim i talijanskim jezikom i uvezana u drvene korice obložene crvenom kožom. Posljednja bilješka u matrikuli je iz 1882., a odnosi se na župnu crkvu. Sama bratovština posljednji se puta spominje u zapisu iz 1827. Bratovština Sv. Spasa imala je važnu ulogu u laičkoj vjerskoj duhovnosti, a ona se očitovala i u djelima tjelesnog milosrđa: nahraniti, napojiti, odjenuti, primiti, pohoditi, otkupiti, pokopati. Karitativna skrb bila je prije svega usmjerena prema članovima bratovštine i užoj zajednici – župi i selu, bliskim i poznatim ljudima. Najvažnija duhovna pomoć pa i najvažnija svrha bratovština bila je briga za pokojne i za spas njihove duše. No i za života, pravila matrikule propisivala su pravila ponašanja i kazne za prekršaje. Nakon osnutka župe Sv. Spasa 1769. bratovština je potpomagala crkvu, kapelana i župnika. Djelovanje bratovštine i župe bilo je čvrsto isprepleteno. Stanovnicima Mokošice bratovština je pružala vjerski i društveni okvir života. Mokoški bratimi okupljali su se na kapitulu prije Uskrsa te Svih svetih. Posebnu svečanost bratovština je slavila na svoga titulara, Uzašašće Gospodinovo, Spasovo. Nakon kapitula održavala se bratimska gozba koja nije bila puko gošćenje i zabava nego znak zajedničkog života i solidarnosti. Bratovština je okupljala sve glavare mokoških obitelji i kuća, ljude različite dobi, zanimanja i imovinskog stanja, a među članstvom je bilo i vlastele i drugih uglednika. Bratovština je stanovnicima Mokošice davala mnogo – sigurnost i pomoć u životnim nedaćama i prekretnicama, mjesto zajedničke pobožnosti i bratskog okupljanja. Obogaćivala je vjerski i društveni život župe Sv. Spasa i čitavog mjesta Mokošice te povezivala različite društvene slojeve djelovanjem na opće dobro.

Ključne riječi: bratovština Sv. Spasa u Mokošici, matrikula bratovštine, karitativna duhovnost

* Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost u okviru projekta INTRADA, IP-2018-01-5527.

Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, e-mail: zjanekovicroemer@gmail.com

Na dubrovačkom području laička vjerska bratstva cvala su od 1225. kad je osnovana bratovština bičevalaca.[1] U 14. i 15. stoljeću bratovštine su se proširile kao jedan od glavnih oblika udruživanja, s važnom ulogom u društvenom tkivu. Uz brojne promjene, uspone i padove, to je potrajalo sve do francuske uprave, kad je većina bratovština ukinuta, a imovina im je zaplijenjena.[2] Iako laičkog karaktera, bratovštine su izvorno proizlazile iz crkvenog prava i bile su vezane uz crkvene institucije, no imale su određenu razinu samostalnosti i samoorganizacije.[3] Ima mišljenja da se nadovezuju na antičke oblike zajednica u kojima su se ispreplitale na prvome mjestu vjerske, a potom i društvene, političke, profesionalne i vjerske odrednice.[4] Uz crkvene, i svjetovne su vlasti davale okvir njihovu djelovanju i koristile ih u promociji vjerskih praksi, karitativnosti, društvenog sporazuma i drugih poželjnih ponašanja. Propovjednički redovi su osobito podupirali laički vjerski žar i uvelike ga oblikovali svojom duhovnošću i disciplinom. Upravo su franjevci najuspješnije usmjeravali laičke vjerske bratovštine i njihove vjerske prakse prema crkvenim doktrinama i jačali veze između Crkve i laika.[5]

[1] Konstantin Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka. Statuta confraternitatum et corporationum Ragusinarum (ab aevo XIII.- XVIII.)*, sv. 1 – *Bratovštine dubrovačke* [Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, sv. 7. Zagreb: JAZU, 1899: I. U Stonu se bičevaoci spominju 1458., no vjerojatno su postojali i ranije. Irena Benyovsky, „Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima." u: *Croatica Christiana Periodica* 41 (1998): 138-139. I u drugim dalmatinskim gradovima bičevalačke bratovštine bile su među najstarijima. Niko Gjivanović, „Flagelanti u našem primorju." *Glasnik skopskog naučnog društva* 7/8 (1930): 193-196.

[2] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 125; Idem, *Dubrovačke obrtne korporacije (cehovi): od XIII. do XVI. vijeka* [Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, sv. 7.2]. Zagreb: JAZU, 1900, sv. 2: XLVIII-XL, XLV; Vinko Foretić, „Dubrovačke bratovštine.", u: Vinko Foretić, *Studije i rasprave iz hrvatske povijesti*, ur. Miljenko Foretić. Split-Dubrovnik: Književni krug, Matica hrvatska Dubrovnik, 2001: 154; Stanko Lasić, „Crkvene bratovštine u nadbiskupiji s posebnim osvrtom na „popovski zbor".", u: *Tisuću godina dubrovačke (nad) biskupije: zbornik radova znanstvenoga skupa u povodu tisuću godina uspostave dubrovačke (nad)biskupije/metropolije: (998.-1998.)*, ur. Želimir Puljić, Nediljko Ante Ančić. Dubrovnik-Split: Biskupski ordinarijat, Crkva u svijetu, 2001: 694.

[3] Alojz Štoković, „Bratovštine u središnjem dijelu Istre. (Osvrt na sadržaj i strukturu arhivske građe)." *Vjesnik istarskog arhiva* 2-3 (1992-1993): 51-52.

[4] Branka Migotti, „Antički kolegiji i srednjovjekovne bratovštine. Prilog proučavanju kontinuiteta dalmatinskih ranosrednjovjekovnih gradova." u: *Starohrvatska prosvjeta* 16 (1986): 177-186.

[5] Nije slučajno da su prve bratovštine bile upravo bičevalačke, koje su u laički svijet nastojale prenijeti pokoru i duhovnu disciplinu opservantske regule. Gilles Gérard Meersseman, „Disciplinati e penitenti nel Duecento.", u: *Il Movimento dei disciplinati nel settimo centenario dal suo inizio*. Spoleto: Deputazione di Storia Patria per l'Umbria, 1962: 43-83; Nicholas Terpstra, *Lay confraternities and civic religion in renaissance Bologna*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995: 12; Idem, „Confraternities and Mendicant Orders: The Dynamics of Lay and Clerical Brotherhood in Renaissance Bologna." *The Catholic Historical Review* 82/1 (1996): 2-9, 17-18; Giuseppe Alberigo, „Contributi alla storia delle confraternite dei disciplinati e della spiritualità laicale nei secc. XV e XVI.", u: *Il Movimento dei disciplinati nel settimo centenario dal*

Bratovština Sv. Marije u Rožatu bila je pod utjecajem tamošnjeg franjevačkog samostana, a ta se duhovnost prenosila i u obližnju Mokošicu.[6] Franjevci iz Rožata pomagali su župniku služiti mise i pjevati po crkvama u Rijeci dubrovačkoj, pa tako i u Mokošici.[7] Putem takvog pastorala bratovštine su u laički svijet unijele neke oblike redovničke duhovnosti i djelovanja – molitve, pokoru, post, brigu za siromahe, različite obrede i pobožnosti. Bile su mjesta širenja i razvoja laičke duhovnosti koja su omogućavala laicima da održavaju vjersku disciplinu bez zavjeta.[8] Glavna svrha bratovština bila je vjerska i karitativna. Skrb o potrebitima proizlazila je iz kršćanske vjere i tijekom čitavog srednjeg vijeka to dvoje nije bilo odvojeno. Ideja milosrđa prožimala je čitavo društvo, shvaćeno kao kršćansko bratstvo, a bratovštine su to provodile u djelo.[9] Kršćanska duhovnost i milosrđe bratimima su bili na prvome mjestu – prvenstveni cilj bilo je spasenje duša, a na tu duhovnu dimenziju nadovezivala se potreba za solidarnošću i međusobnom pomoći. Proemiji dubrovačkih matrikula pozivaju na molitvu i pobožnost, *caritas* i druge kršćanske vrline, na zajedništvo te potrebu i dužnost brige o drugima. Dakako, stvarnost je nerijetko odstupala od norme, no ona je predstavljala ideal na temelju kojeg su bratovštine promicale vrijednosti, pravila i moralnu disciplinu, kako bi se nesavršeni ljudi mogli približiti uzoru savršenstva.

U tom duhu utemeljeno je i bratstvo Sv. Spasa u Mokošici.[10] U kolovozu 1477. Frano de Grade, doktor prava i dubrovački kanonik te Andrija de Curianis,[11] protonotar

suo inizio. Spoleto: Deputazione di Storia Patria per l'Umbria, 1962: 213; James Banker, „Death and Christian Charity in the Confraternities of the Upper Tiber Valley.", u: *Christianity and the Renaissance. Image and Religious Imagination in the Quattrocento*, ur. Timothy Verdon, John Henderson. Syracuse: Syracuse University Press, 1990: 311-314.

[6] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XXVIII, 6, 176; Usp. Ronald F. E. Weissman, „Brothers and Strangers: Confraternal Charity in Renaissance Florence." *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 15/1 (1988): 27-45, 39-40.

[7] Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Fratrie. Vacchette*, ser. 22.4, sv. 2, *Vachetta parrocchiale di Ombla*, 1610-1714, ff. 19v-20. Na uvidu u dokument zahvaljujem prof. dr. sc. Slavici Stojan. U katalogu Državnog arhiva u Dubrovniku, u seriji *Fratrie*, navodi se i *Vacchetta di Mokoscizza, 1651-1679.*, f. 10, no ta je knjižica nažalost zagubljena ili izgubljena.

[8] Philip Jones, *The Italian City-State. From Commune to Signoria*. Oxford: Clarendon Press, 1997: 295-297; Thomas Frank, „Confraternities, Memoria and Law in Late Medieval Italy." *Confraternitas* 17/1 (2006): 7-13; N. Terpstra, „Confraternities and Mendicant Orders.": 3.

[9] R. Weissman, „Brothers and Strangers.": 32-35; Ben R. Mc Ree, „Charity and Gild Solidarity in Late Medieval England." *Journal of British Studies* 32/3 (1993): 195-225: 198.

[10] Bratovština Sv. Spasa postojala je i u Lozici, utemeljena 1432. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XV; Vinicije Lupis, „Prilozi poznavanju sakralne baštine Vrbice, Lozice i Mokošice." *Kačić* 41-43/1 (2011): 864, 873.

[11] Svećenik Andrija Mincijev de Curianis bio je akolit Svete Stolice, kanonik u Ulcinju i vikar dubrovačkog nadbiskupa 1479. godine. Umro je 1485. na hodočašću prema Svetom grobu. DAD, *Testamenta*

dubrovačkog nadbiskupa Ivana de Venerija,[12] složili su se i potvrdili da se ustanovi bratovština Sv. Spasa u Mokošici.[13] Matrikula bratovštine[14] odmah je dobila odobrenje nadbiskupa, a 30. prosinca 1477. potvrdilo ju je i Malo vijeće, za kneževanja Rafaela de Goze.[15] U zapisu se kaže da su pomno ispitali sadržaj matrikule i ustanovili da je bratovština utemeljena zbog milosrđa, na hvalu Boga i na spas duša. Odluku je zapisao i ovjerio prisegnuti notar i kancelar dubrovačke komune, Bartolomej de Sfondrati iz Cremone.[16] Matrikula je pisana na pergameni, latinskim i talijanskim jezikom i uvezana u drvene korice obložene crvenom kožom. Odredbe se nižu na prvih jedanaest stranica i na početku dvanaeste, prvih deset kaligrafskom knjižnom goticom, a potom raznolikim rukopisima. Matrikula počinje naslovnom rubrikom i iluminiranim inicijalom „U", a pojedina slova u tekstu ukrašena su crvenom i žutom bojom.[17] Posljednja bilješka u matrikuli je iz 1882., a odnosi se na župnu crkvu. Sama bratovština posljednji se puta spominje u zapisu iz 1827.[18]

---

notariae, ser. 10.1, sv. 23, ff. 117v-118v; sv. 25, ff. 111v-112v; Seraphinus Maria Cerva, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, ur. Stjepan Krasić, sv. 1 [Hrvatski latinisti, sv. 8 a]. Zagreb: JAZU, 1975: 203; Daniele Farlati, Jacobus Coleti. *Illyricum sacrum*, sv. 6 – *Ecclesia Ragusina cum suffraganeis et ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*. Venetiis: Apud Sebastianum Coleti Farlati, 1800: 190. Zdenka Janeković Römer, *Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Algoritam, 2007: 34, 92, 190, 194, 201, 205-206.

[12] Stjepan Krasić, Serafino Razzi, *Povijest dubrovačke metropolije i dubrovačkih nadbiskupa*. Dubrovnik: Biskupski ordinarijat, 1999: 130.

[13] Naziv Mokošica, slavenskog porijekla, javlja se u izvorima 1341. (*in casali Mocossiçe*). Čuva spomen na pogansko božanstvo Mokoš, zaštitnicu plodnosti, žena, predenja i vezenja. Josip Lučić, „Historijska topografija dubrovačke Astareje do god. 1366.", u: *Iz prošlosti dubrovačkog kraja u doba Republike.* Dubrovnik: Časopis Dubrovnik, 1990: 14.

[14] *Liber fraternitatis Sancti Spassi de Mocosciçs in Ombla* (dalje: *Matricula*) čuva se u župnom uredu župe Presv. Spasitelja u Mokošici. Na uvidu u izvornik zahvaljujem prof. dr. sc. Slavici Stojan. Matrikulu su djelomično objavili Konstantin Vojnović i Vinicije B. Lupis. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 101-105; V. Lupis, „Prilog poznavanju.": 885-887.

[15] Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3 – *Vlasteoski rodovi (M-Z)*, Zagreb-Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 110.

[16] Potvrda matrikule nalazi se na posljednjem listu. *Matricula*, f. 35; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 103; V. Lupis, „Prilozi poznavanju.": 874-875. O Bartolomeju Sfondrati vidi: Konstantin Jireček, „Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner. Teil 1." *Archiv für slavische Philologie* 25 (1903): 195-196, 515-516; Idem, „Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner. Teil 2." *Archiv für slavische Philologie* 26 (1904): 175, 188-209; Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti. Dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 125-126, 168-169.

[17] U matrikulu je uvršteno nekoliko odredbi bratovštine Sv. Mihajla *in arboribus*. *Matricula*, ff. 15-26.

[18] *Matricula*, f. 12; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 101.

Prvi službenici bratovštine, izabrani 1477., bili su ser Ivan de Palmota, Mato Rajković, Tomaš Čupojević, Đivko Radutović, Ratko Cvitković, Stipan Vlahotić i Cvitko Lukšić,[19] a uz njih se navode i bratimi Maroje Simković, Petko Dabiživović, (Radovan Radmilović),[20] Đurađ Radavić, Radoje Ilijić, Đivko Vukičević, Stipko Lukšić, Martin Medojević, Radosav Radojković, Marko Ilijić, Đivko Momić, Radelja Gojan, Vlahota Đivojević, Cvitko Ivanović i Ratko Vukosalić. Ova dvadeset dvojica činili su prvotni kapitul bratovštine. Međusobno su se obvezali na poštivanje pravila bratovštine.[21] Patron mokoške crkve tada je bio Vlaho Nikolin de Caboga (o. 1425.–1493.), visoko pozicionirani vlastelin, poslanik, nekoliko puta knez. Imao je naslov zlatom ovjenčanog viteza (*eques aureatus*). U oporuci spominje posjed u Ombli koji mu je pripao nakon podjele s braćom.[22] Među začetnicima bratovštine nalazimo vlastelina Ivana Palmotu, sina Džore, vlastelina iz samog vrha dubrovačkog društva, poslanika papi, ugarskom kralju i turskim sultanima i čak pet puta dubrovačkog kneza.[23] Prisutnost ove vlastele i drugih uglednih osoba svjedoči o otvorenosti mokoške bratovštine koja je okupljala ljude različitog položaja i time doprinosila povezivanju i društvenom sporazumu karakterističnom za dubrovačko društvo. Sam Ivan Palmota u oporuci iz 1482. spominje svoje imanje u Rijeci dubrovačkoj. Udovici Nikoleti Stipanović iz Rijeke[24] ostavlja svoj posjed u Ombli na lokalitetu koji naziva Vlagevo,[25] za koji će ona plaćati četiri perpera godišnje lokrumskom samostanu i koji može oporučno ostaviti

[19] Cvitko Lukšić spominje se 1467. kao patron broda. To je svjedočanstvo da su za službenike bratovštine birani ugledniji i imućniji Mokošani. Slavica Stojan, *Ombla, vile i vilani. Povijest svakodnevice u ljetnikovcima Rijeke dubrovačke (15. do 19. st.).* Zagreb-Dubrovnik, 2018: 34.

[20] Naknadno dodano.

[21] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 101.

[22] *Matricula*, ff. 1, 35; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 101, 105; DAD, *Testamenta notariae*, sv. 26, ff. 178-179v. Dušanka Dinić-Knežević, *Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za istoriju, 1986: 150, 195; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1 – *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 164; sv. 4 – *Odabrane biografije (A-D)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013: 235.

[23] DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 18, f. 89; *Manuali pratici del cancelliere*, ser. 21.1, *Leggi e istruzioni*, sv. 1, *Indice magistrature ed officali nunc Specchio del Maggior Consiglio dictum*, 1440-1499: passim. Žena Ivana Palmote bila je Nikoleta Nikolina de Crieva. DAD, *Libri dotium*, ser. 32, sv. 5, f. 159. Umro je od kuge u velikoj epidemiji 1482. godine. *Testamenta*, sv. 24, ff. 50-51. Više o njegovoj karijeri vidi: Ivan Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*. Beograd: SANU, 1952: 170-171, 190, 196, 202, 210, 213-214; D. Dinić-Knežević*, Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*: 142-144 Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2 – *Vlasteoski rodovi (A-L)*. Zagreb-Dubrovnik, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2012: 31-32.

[24] Nikoleti Stipanović Ivan ostavlja još i 700 perpera, sinu Bartolu koga je imao s njome 200 perpera kad postane punoljetan, za udaju Nikoletine kćeri Jeronime 200 perpera te njezinu sinu Nikolici 50 perpera. Ostavlja joj i stvari iz svoje kuće u Ombli te brodicu. DAD, *Testamenta notariae*, sv. 24, ff. 50v-51v.

[25] Vlađevo – to bi se ime moglo odnositi na Vladislava Klementova de Goze koji je umro 1489. godine. *Testamenta notariae*, sv. 24, f. 51.

komu želi. Spominje i svoju kuću u Ombli.[26] I Ivanov unuk Sabo Palmota posjedovao je ljetnikovac u Mokošici.[27] Rijeka dubrovačka privlačila je i mnogu drugu vlastelu koja su ondje gradila kuće već od 15. stoljeća. U Mokošici i okolici svoje su mjesto ladanjskog spokoja našle i druge vlasteoske obitelji: Grade, Caboga, Zamagna, Ragnina, Crieva, Sorgo, Gozze, Menze, Gundula, Dersa, Buchia, Benessa i Georgio.[28] Vlasteoska imanja i ljetnikovci utjecali su na seosku sredinu kultivirajući je, a ona je svojom povezanošću s prirodom, ritmom godišnjih doba i poljoprivrednih radova te tradicijama utjecala na ladanjski život vlastele i na urbanu sredinu Dubrovnika.[29]

Još jedan popis braće uvršten je u matrikulu nakon što je uređena prva knjiga. Na popisu se nalaze Mokošani Pripko Đivanović, Đivko Petičević, Dragoje Marojević, Tomko Stipković, Tomko Milovčić, Radoje Milovčić, Đurađ Božidarević, Mihoč Marković, (Radovan Radmilović),[30] Dabiživ Cvitković, Mihoč Radosaljić, trubač (pifar) i Ivko Stojković. Drugom rukom, također bez datuma, zabilježeno je da su u bratovštinu ušli Toma Matković i Vlahuša Petrojević.[31] Slučaj Pavla Vickova iz Sustjepana svjedoči da su u kapitulu Sv. Spasa postojali prijepori o upisu i isključivanju članova. Naime, Pavao je u listopadu 1578. primljen u bratovštinu zajedno sa suprugom i sinom. Izbrisan je iz članstva 1608., no taj je zaključak ubrzo odbačen uz obrazloženje da ga bratimi ipak žele za člana, s time da on mora sudjelovati u poslovima bratstva. Ne zna se što se dalje događalo jer je i ta odluka precrtana.[32]

---

[26] *Libro negro del Astarea* navodi da je neki nasljednik Zore de Palmota imao posjed u Rijeci, u susjedstvu posjeda Sv. Bartolomeja i Sv. Marije od Kaštela. *Libro nego del Astarea*, ur. Ante Marinović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2005: 93. Slavica Stojan spominje da su Palmote već i prije izgradnje ljetnikovca imali kuću, stranj i vrt u Mokošici. Kuća je služila za potrebe zakupa brodarice koja je vozila između Mokošice i Sustjepana. S. Stojan, *Ombla, vile i vilani*: 19, 34, 61-63, 87.

[27] Nada Grujić, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1991: 41, 66; Slavica Stojan, *Slast tartare*. *Marin Držić u svakodnevici renesansnog Dubrovnika*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007: 11, 26, 75; Eadem, *Ombla, vile i vilani*: 50.

[28] N. Grujić, *Ladanjska arhitektura*: 29-30, 40, 48, 63, 66-67, 73, 75, 93, 95; Eadem, „Ljetnikovac Klementa Gučetića – podloga, zamisao, izvedba.", u: Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2003: 53-79; Eadem, „Arkadija na obalama Ariona.", u: Nada Grujić, *Vrijeme ladanja*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2003: 139-157; S. Stojan, *Ombla, vile i vilani*: 34-41, 47-48, 57, 62-64, 78, 97, 152-155, 162-164, 157-160, 167, 173, 184-185, 187, 192-194.

[29] N. Grujić, *Ladanjska arhitektura*: 216, 220, 230, 236, 240.

[30] Ime Radovana Radmilovića je na ovom mjestu prekriženo, a dodano je u prvi popis. *Matricula*, ff. 2, 11.

[31] *Matricula*, f. 11; V. Lupis iznosi pretpostavku da bi spomenuti Đurađ Božidarević mogao biti brat slikara Nikole Božidarevića ili rodonačelnik obitelji Boždarević koja potječe iz Čajkovića u Rijeci dubrovačkoj. Za Mihoča Radosaljića pretpostavlja da bi mogao biti pripadnik roda Radosalića iz Huma. V. Lupis, „Prilog poznavanju.": 877.

[32] *Matricula*, f. 13; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 104.

Među imenima u matrikuli Sv. Spasa nema žena, no na tri se mjesta spominje njihovo sudjelovanje u bratovštini – u odredbama kojima im se daje jednako pravo na pomoć u bolesti i siromaštvu te na bratovštinski pogreb. Također, već spomenuta neimenovana supruga Pavla Vickova primljena je u bratovštinu 1578., a 1608. zabilježeno je da zajedno s mužem mora sudjelovati u djelatnostima bratovštine.[33] Žene su nalazile svoje mjesto u većini dubrovačkih bratovština – uz pobožnost i karitativno djelovanje privlačila ih je i mogućnost uključivanja u javni život, makar i na mala vrata.[34] Brinule su za bolesne i mrtve, radile u hospitalima, davale legate.[35] U većini bratovština bile su prisutne samo kao dionici duhovnih dobara,[36] no bilo je i onih koje su im dopuštale sudjelovanje u procesijama i gozbama bratovštine ili u samom obrtu.[37] Utjecaj žena rastao je u 16. stoljeću kroz župna bratstva i bratovštine Rozarija koje su afirmirale marijanske pobožnosti.[38] U nekim bratovštinama, osobito obrtničkim i seoskim, ali i trgovačkim, članstvo žena bilo je uvjetovano članstvom muških članova obitelji, a u drugima su se mogle samostalno pridružiti. Nerijetko su i vladike bile upisane u bratovštine.[39]

[33] *Matricula*, ff. 5-6, 13.

[34] Usp. Gilles Gérard Meersseman, *Ordo fraternitatis. Confraternite e pietà dei laici nel Medioevo*. Rim: Herder, 1977: sv. 1: 498-504; sv. 2: 909; Anna Esposito, „Donne e confraternite.“, u: *Studi confraternitali: orientamenti, problemi, testimonianze*, ur. Marina Gazzini. Firenca: Firenze University Press, 2009: 53-54; Giovanna Casagrande, „Women in Confraternities between the Middle Ages and the Modern Age. Research in Umbria.“ *Confraternitas* 5/2 (1994): 3-4. U Istri su u 16. stoljeću postojale bratovštine namijenjene isključivo ženama. A. Štoković, „Bratovštine u središnjem dijelu Istre.“: 59.

[35] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 5, 57, 64, 78, 173. Usp. G. Casagrande, „Women in Confraternities.“: 8; Nicholas Terpstra, „Women in Brotherhood: Gender, Class, and Politics in Renaissance Bolognese Confraternities.“ *Renaissance and Reformation* 26 (1990): 193-212; Linda Guzzetti, Antje Ziemann, „Women in the Fourteenth-Century Venetian „Scuole“.“ *Renaissance Quarterly* 55/4 (2002): 1153-1157, 1162.

[36] Takav je bio položaj žena u većini bratovština. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: IX; sv. 2: XXIV, 35, 46, 57, 87, 89, 92, 113-114, 116, 170, 172; Štefica Curić Lenert i Nella Lonza, „Bratovština Sv. Lazara u Dubrovniku (1531-1808): osnutak, ustroj članstvo.“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 58-59.

[37] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XV-XVI, 9-10, 13, 64, 7576; sv. 2: III, 7. Usp. N.Terpstra, „Women in Brotherhood.“: 193-212.

[38] Serafino Razzi, *La storia di Ragusa: scritta nuovamente in 3 libri*, ur. Giuseppe Gelcich. Dubrovnik: A. Pasarić, 1903: 204; Seraphinus Maria Cerva, *Prolegomena in sacram metropolim Ragusinam*, editio princeps, ur. Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2008: 433-434, 438; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: I, V-VI, XXI, 3. Usp. A. Štoković, „Bratovštine u središnjem dijelu Istre.“: 51; I. Benyovsky, „Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima.“: 143; Christopher Black, „Confraternities: Inclusion and Exclusion.“ *Historein* 2 (2000): 67-68; G. Casagrande, „Women in Confraternities.“: 8; Celeste McNamara, „Confraternities and Rural Devotion in the Veneto.“, u: *Rituals of Politics and Culture in Early Modern Europe: Essays in Honour of Edward Muir*, ur. Mark Jurdjevic, Rolf Strøm-Olsen. Toronto: Centre for Reformation and Renaissance Studies, 2016: 309-310, 318-321.

[39] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 80, sv. 2, III, XXIV, XXXI-XXXII, 7, 92-93, 98-101, 111-114.

Bratovština Sv. Spasa je, kao i druge bratovštine, imala važnu ulogu u laičkoj vjerskoj duhovnosti, a ona se očitovala i u djelima tjelesnog milosrđa: nahraniti, napojiti, odjenuti, primiti, pohoditi, otkupiti, pokopati.[40] Karitativna skrb bila je prije svega usmjerena prema članovima bratovštine i užoj zajednici – župi i selu, bliskim i poznatim ljudima. Ta pragmatična skrb za rođake, prijatelje i susjede bila je dio pučkog laičkog morala i poticala unutarnje jedinstvo bratovštine. Braća i sestre mogli su računati na pomoć subraće, što je davalo više sigurnosti od utjecanja pojedinačnom milosrđu ili brizi crkvenih ustanova. Materijalna pomoć uključivala je i novčani doprinos u siromaštvu i bolesti, posjete, prijevoz bolesnog ili mrtvog brata ili sestre, poljoprivredne radove, darove u vinu, pšenici, ulju, vosku i drugim potrebama. Bratimi Sv. Spasa bili su obvezni brinuti o bolesnim članovima koji nisu imali nikog tko bi ih pohodio i pomagao im u bolesti. Oni koji bi odbili doći u bolesnikovu kuću i pomoći mu plaćali su globu od tri groša, a ako bi bolesnik umro te noći bratim ili sestra koji su odbili tu dužnost morali su platiti četverostruko.[41] Skrb za bolesnike koja je uključivala posjete, pomoć u hrani i novcu te pratnju svete pričesti bila je predviđena i u drugim bratovštinama. Posebno se naglašavala skrb za bolesnika tijekom noći, da ne umre sam, a nemarne su katkada i isključivali iz bratovštine.[42]

Bratovštine su bile dužne pružati i duhovnu pomoć te se brinuti za duhovni i moralni život braće i članova njihovih obitelji. U kratkoj mokoškoj matrikuli nema odredbi o odgoju djece, no nema razloga sumnjati da su i bratimi Sv. Spasa u odgoju inzistirali na poštivanju roditelja i pohađanju vjeronauka i svete mise, kako propisuju brojne matrikule seoskih i gradskih bratovština. Takvim pristupom bratovštine su postajale važno mjesto akulturacije i društvene integracije djece i mladih.[43] Ipak, najvažnija duhovna pomoć, pa i najvažnija svrha bratovština bila je briga za pokojne i za spas njihove duše. Okupljanje bratima na pokopu i zadušnici za pokojnog brata ili sestru te redovite molitve za pokojne, obljetničke mise i drugi obredi igrali su veliku ulogu u životu braće. Bratimi Sv. Spasa bili su dužni sudjelovati u pogrebnim obredima i sprovodu preminulih, a tijela onih koji su umrli daleko od doma morali su prevesti u Dubrovnik

[40] James Banker, „Death in the Community: Memorialization and Confraternities in an Italian Commune in the Late Middle Ages." Athens-London, The University of Georgia Press, 1988: 175-186; Thomas Frank, „Confraternite e assistenza." u: *Studi confraternali: orientamenti, problemi, testimonianze*, ur. Marina Gazzini. Firenca: Firenze University Press, 2009: 217-238.

[41] *Matricula*, f. 5; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 102; sv. 2: 7-8, 26-27.

[42] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: VIII, XV, XXVIII, 5, 7, 15, 79-80, 82, 85, 91, 170; sv. 2: 8, 27, 34, 82, 212.

[43] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XVIII, 99, 167, 169, 186, 188; V. Foretić, „Dubrovačke bratovštine.": 159. Usp. Richard C. Trexler, „Ritual in Florence: Adolescence and Salvation in the Renaissance." u: *The Pursuit of Holiness in Late Medieval and Renaissance Religion*, ur. Charles E. Trinkhaus. Leiden: Brill, 1974: 203.

ili neko drugo mjesto između Stonskog rata i Molunta. Tko bi odbio poći po mrtvog bratima, morao je platiti globu od jednog ili šest groša.[44] Matrikula Sv. Spasa uobičajeno je štura u opisu pogrebnih obreda, no kaže da na pogreb moraju doći sva braća i sestre.[45] Iz drugih matrikula saznajemo da su braća dolazila po mrtvog člana i nosila ga u crkvu gdje će biti pokopan, prateći ga s križem i svijećama, u molitvi za njegovu dušu. Poneke bratovštine zahtijevale su od bratima da iskopaju grob za pokojnika i prate ožalošćene do kuće. Nakon pogreba slavila se zadušnica.[46] Siromašnoj braći i sestrama bratovština je plaćala pogreb i davala milostinju obitelji, a katkada je priređivala i karmine. Pogrebne usluge bratovštine često su se proširivale na članove obitelji, a u nekim bratovštinama postojala je mogućnost posmrtnog učlanjenja da bi se ostvarilo pravo na svečani bratovštinski pogreb.[47]

Bratovština Sv. Spasa imala je prihode od članarine, globa, darova i doprinosa, oporučnih zapisa te davanja od djelatnosti članova, a to je prije svega bila poljoprivreda.[48] Prisojni položaj, dobra zemlja i obilje vode[49] omogućili su im uzgoj raznih kultura, prvenstveno vinove loze i voća, ali i žita, grahorica i povrća. Važan izvor prihoda bio je prijevoz brodaricom jer sve do 19. stoljeća nije bio probijen put kroz Rijeku dubrovačku.[50] Prva, nedatirana odredba o prihodima kaže da bratimi moraju dati tri pizula po kvinkvu vina za pomoć crkvi, a tko bi odbio, morao je povrh toga platiti kaznu od jednog perpera. Za svaku „motiku" davali su bratovštini jedan groš godišnje, na blagdan Sv. Vida mučenika, a tko ne bi htio morao je za kaznu dati četverostruko. Od 1774. pekari su morali davati bratovštini jedan groš za krušnu peć, a vlasnici vinograda groš za svaki baril prodanog

[44] *Matricula*, ff. 3-4; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XIX, 101. Takav običaj njegovale su i druge dubrovačke bratovštine. Ibidem, passim.

[45] *Matricula*, f. 6.

[46] Prije osnutka mokoške župe zadušnice je održavao župnik iz Rožata, za 10 grošića. Oni koji nisu imali novca mogli su platiti u žitu ili vinu ili učiniti neko dobro djelo. *Vaccheta parrocchiale di Ombla*, f. 19.

[47] U tim je slučajevima upisnina bila nekoliko puta viša od uobičajene. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 13, 61, 64, 70, 84, 89, 96-97, 113-114, 119, 132, 158, 169, 173; sv. 2: XXVII, 8, 22, 27, 33, 36, 40, 45, 56, 82, 90, 103, 112-113, 129.

[48] U matrikuli Sv. Marije u Rožatu spominje se bratovštinski vinograd koji su bratimi sami obrađivali te posjedi koje su davali u najam. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: VII; *Vachetta parrocchiale di Ombla*, ff. 7-7v, 9-9v.

[49] U 17. stoljeću rožatski župnik dolazio je na Bogojavljenje blagoslivljati vodu i kuće u Mokošicu i Petrovo Selo i slavio misu u Gospi od Vodice. To je činio i u Šumetu, Komolcu i Sustjepanu na blagdan sv. Nikole. *Vachetta parrocchiale di Ombla*, ff. 21, 23v-24.

[50] Josip Lučić, „Dokumenti o počecima kmetstva u Dubrovniku." *Arhivski vjesnik* 4-5/1 (2014): 213-223: 215-216, 219; S. Stojan, *Ombla, vile i vilani*: 19, 34, 38-39, 53-54, 57-62, 112. Rožatski župnik naziva njihove kuće *casale*, što označava skromnije i manje kućice. O kućicama (*domuncule*) seljaka u Rijeci govori i Filip de Diversis, *Vachetta parrocchiale di Ombla*, f. 20; Filip de Diversis, *Opis slavnoga grada Dubrovnika 1440*, ur. Zdenka Janeković Römer. Zagreb: Dom i svijet, 2004: 46, 144.

vina.[51] Bratovština je uzdržavala župnika i kapelana crkve Sv. Spasa. Za Uskrs, Božić i Sve svete svaka je kuća davala jedan groš za plaću župnika, a tko to ne bi učinio morao je platiti šest groša – jedan za svećenika, a pet za bratovštinu.[52] U rožatskoj župnoj knjižici stoji da su u drugoj polovici 17. stoljeća Mokošani bili obvezni dati župniku novac za mise i obrede na Uskrs, Spasovo, Sve svete, Božić i blagdan svetog Antuna Padovanskog, kao i za pogrebe. U vrijeme berbe davali su mu dio vina. Svake druge godine o Božiću župnik je služio svečanu misu u Mokošici i Petrovu Selu, na smjenu s Komolcem i Knežicom. I na Sv. Ivana dolazio je u Mokošicu.[53] U tzv. prosne dane, tri dana uoči Uzašašća, „svi križevi" iz župe išli su u procesiju – iz svake kuće morao je doći barem jedan čovjek. Potom su slavili misu u jednoj od crkava na području župe. Te su procesije bile namijenjene blagoslovu polja i vinograda te molitvi za dobar urod i zaštitu od nevremena.[54]

Bratimi Sv. Spasa morali su redovito dolaziti na kapitul koji se održavao prije Uskrsa i Svih svetih – kazna za nedolazak bila je četiri groša i bila je neoprostiva.[55] Na kapitulu za Sve svete birali su gastalda, i to isključivo pred crkvom Sv. Spasa.[56] Bratovština je slavila i svog titulara, Uzašašće Gospodinovo, Spasovo, procesijom i liturgijom. Prilikom odlaska s dužnosti gastald i službenici dobivali su jedan perper i jedan groš, što se prikupljalo od svakoga tko bi ušao u bratovštinu tijekom njihova mandata. Ova odredba i ona o darivanju gastalda prilikom zajedničke gozbe, kakve ne poznaje nijedna druga matrikula, ukinute su nedatiranom odlukom da gastald i službenici ne moraju dobiti ništa za svoj trud, dakle, da se njihova dužnost smatra čašću.[57] Nakon kapitula održavala se bratimska gozba. U kapitulu i oko stola okupljali su se glavari svih kuća u selu koji bi pridonijeli šest groša za hranu i piće, što je više nego u drugim seoskim bratovštinama.[58] Biti sudionikom te *agape* značilo je pripadati zajednici koja se međusobno prepoznaje, prihvaća i podupire. Red sjedenja je bio propisan – gastald je sjedio pored svećenika, a do njih najstariji član bratovštine i suci. Neki članovi bratovštine bili su zaduženi za posluživanje oko stola.

[51] *Matricula*, f. 8, 12, 27; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XX, 103-104.

[52] *Matricula*, ff. 5, 7-8; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 102-103.

[53] *Vachetta parrocchiale di Ombla*, ff. 13, 14-14v, 24v.

[54] *Vachetta parrocchiale di Ombla*, ff. 23, 24.

[55] *Matricula*, ff. 5, 8; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 102. Te je blagdane posebno slavila i bratovština sv. Đurđa u Gružu. Ibidem, 80.

[56] *Matricula*, f. 8; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 102.

[57] *Matricula*, ff. 6-7, 9-10; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XX, 102-103.

[58] I druge seoske bratovštine obuhvaćale su sve kuće, odnosno obitelji, koje su glavari predstavljali u kapitulu. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 72, 86, 98, 132, 165. Međutim, nisu svi stanovnici mjesta nužno bili članovi bratovštine – o tomu svjedoči odredba bratovštine u Trstenom iz 1576. u kojoj stoji da oni koji žive u kontrati, a nisu članovi, moraju platiti dukat žele li bratimski sprovod s križem i svijećama. Kaže se da je tako odlučeno zbog tvrdoglavaca koji se mogu upisati u bratovštinu, ali to ne žele. Ibidem, sv. 1: 97.

Mokoška matrikula ne spominje što se jelo na takvim susretima, no druge matrikule spominju vino, meso, sir i kruh. Od slatkiša spominju se *buzzolaio* i oblande.[59] Prigodom gozbe bratovština Sv. Spasa davala je gastaldu i drugim službenicima nagradu od četiri groša. U odredbi se kaže da izostanak nema opravdanja i da tako ima biti sve dok bratovština bude postojala – nisu bili oprošteni čak ni oni u koroti. Sve to ukazuje da bratimska gozba nije bila puko gošćenje i zabava nego znak zajedničkog života, jedan od onih trenutaka koji su osnaživali koheziju bratovštine. Taj susret glavara mokoških kuća oko zajedničke trpeze pružao je priliku i za pomirenje te tako na simboličnoj razini stalno obnavljao bratstvo.[60] Na vjerskoj razini takvo su značenje imale procesije. One su zorno prikazivale značenje bratovštine u lokalnoj sredini i bile su bitna sastavnica vjerskog i društvenog života zajednice. To pokazuju brojne odredbe dubrovačkih bratovština o procesijama s križem, svijećama i bakljama, često u posebnu bratovštinskom ruhu.[61]

Statuti bratovština predviđaju kazne za neprimjereno ponašanje – neposlušnost, neumjestan govor u kapitulu ili tučnjavu, lobiranje za izbore, nedolazak na pokop ili procesiju, ali i loše i sramotne navike, psovku, kocku, svađe, uvrede i ogovaranje. Kazne za takve povrede bile su novčane ili u vosku, a za teške prekršaje slijedilo je isključenje.[62] Matrikula Sv. Spasa jedna je od rijetkih koja spominje oružje – 1680. je propisano da se na kapitul ne smije doći s bodežom, nožem ili nekim drugim oružjem, izuzev nožića koji treba zamotati u rubac čim završi gozba. Onima koji bi došli naoružani propisana je visoka kazna od jednog dukata, a ista je kazna vrijedila i za one koji bi se zalagali za pomilovanje prekršitelja. Po svoj prilici tomu je prethodio neki incident s oružjem u kapitulu.[63] Bratovštine su zahtijevale solidarnost, međusobno poštovanje, bratski način rješavanja sukoba, jednom riječju dobru volju među članovima, u duhu kršćanske *caritas*. Tako su i sastavljači mokoške matrikule kaznama nastojali spriječiti svađe i međusobno vrijeđanje. Tko bi bio nepristojan, vrijeđao ili se rugao braći, bratovštini i

---

[59] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: VII, XLIV, 4, 6, 13, 30, 95, 170; sv.2: 6, 28. U mletačkom dijalektu *buzzolaio* znači uštipak, kolač od meda i badema, a može značiti i pecivo oblikovano poput prstena. Fani Celio Cega, „Kuhinja, blagovanje, prehrana u plemićkoj palači u 18. st. – ideja za novi stalni postav u Muzeju grada Trogira." u: *Etnološka istraživanja* 12/13 (2008): 289. U knjižici rožatskog župnika iz 17. stoljeća stoji da je za blagdane Sv. Trojstva, Sv. Martina i Sv. Nikole trebalo u Šumetu da quelli i qualli fanno la festa skupiti kolace. *Vachetta parrocchiale di Ombla*, f. 14v.

[60] *Matricula*, f. 8; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 2: XLIV-XLV, XX, 102-103.

[61] U mokoškoj matrikuli ne spominje se posebno ruho. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 111, 119, 139, 176, 183, 185, 187. Usp. Matthew Thomas Sneider, „Sacred Territory, Sacred Brotherhood: Confraternities in the Bolognese Contado." *Confraternitas* 21/1 (2010): 6-11.

[62] DAD, *Acta Consilii Minoris*, ser. 5, sv. 59, ff. 159-159v; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 15, 60, 69, 72, 90, 95, 121, 139, 141-142, 155, 163, 169, 172, 185; sv. 2: 15, 26, 45, 79, 91.

[63] *Matricula*, f. 29; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XX.

odredbama matrikule morao bi platiti šest groša, pet bratovštini, a jedan dojavitelju.[64] Kako bi se spriječilo posredovanje članova u korist bratima koji je povrijedio neko pravilo, jednaka je kazna propisana počinitelju i onome koji bi se zalagao za njegovo pomilovanje.[65] Bratovština je imala određenu sudsku autonomiju, to jest pravo da u sporovima, svađama i uvredama između braće sudi gastald, osim ako bi došlo do prolijevanja krvi ili drugog većeg prekršaja. I druge su bratovštine ljubomorno čuvale svoja prava na ograničenu sudsku vlast – mnoge matrikule nalažu bratimima da svoje sporove rješavaju pred gastaldom i da se ne obraćaju „gospodskoj pravdi".[66] U spomenutom slučaju u Mokošici interveniralo je Malo vijeće tako da je 30. prosinca 1477. osporilo odredbu i odredilo da svatko može pokrenuti parnicu pred komunalnim sudom.[67]

U seoskim sredinama bratovština je okupljala velik dio zajednice. Činjenica da je gotovo svako selo imalo svoju bratovštinu rječito svjedoči o tomu koliko su bile važne stanovnicima kojima su pružale vjerski i društveni okvir života.[68] Kao što je vidljivo i u mokoškoj bratovštini, primale su i uglednike, ali ne u tolikom broju da bi došlo do elitizacije ili prevlasti pojedinih obitelji.[69] Bratovština je okupljala sve glavare mokoških obitelji i kuća, ljude različite dobi, zanimanja i imovinskog stanja. S lokalnom zajednicom bratovština je bila usko povezana i preko župe, koja je pružala glavni okvir vjerskog života i mjesto okupljanja bratimima. Bratovštine su obogaćivale župni život raznolikošću vjerskih praksi prilagođenih potrebama laika. Bile su blisko povezane sa župnim klerom, pogotovo ondje gdje nije bilo redova.[70] Bile su odgovorne za uzdržavanje i ukrašavanje

[64] *Matricula*, ff. 5-6, 10; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 102-103, 142, 185, 188.

[65] *Matricula*, f. 6; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XIX-XX. Jedna neobična, nedatirana odredba, vjerojatno iz 19. stoljeća, donosi zabranu članovima bratovštine da idu Pavlu Anza i love parangalom, šabakom ili mrežom – tko to prekrši bit će izbačen iz bratovštine. *Matricula*, f. 30.

[66] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XVIII, 60, 80; sv. 2: XLVII-XLVIII; Ante Marinović, „Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština." *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 1 (1952): 236.

[67] *Matricula*, f. 4; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XIX, 101-102.

[68] V. Foretić, „Dubrovačke bratovštine.": 159. Koliko je bilo potrebno brinuti o vjeri puka svjedoči rožatski župnik kada kaže da mora biti obziran prema onima koji žive u oskudici i učiniti za njih dobro djelo, da im ne bi oduzeo ono malo pobožnosti koju imaju. *Vachetta parrocchiale di Ombla*, f. 19v.

[69] U matrikuli bratovštine Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja (1586.) stoji da su je osnovali svi stanovnici Mravinjca, ujedinjeni od većih do manjih. U kapitul je ulazio jedan čovjek po kući, što znači da je cijelo selo bilo zastupljeno u bratovštini. A. Marinović, „Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština.": 243. Isto vrijedi za bratovštinu u Brsečinama. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 126. U matrikuli Sv. Marije u Pakljeni stoji da su je osnovali svi koji su rođeni i žive u Pakljeni. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 130. Slično vidi: Ibidem, sv. 1: XXIV, 58, 61, 80, 86, 91, 131, 133, 142, 152, 158-159, 161, 188; sv. 2: 6-7.

[70] *Vaccheta parrocchiale di Ombla*, ff. 20, 23. Usp. Giuseppina de Sandre Gasparini, „Confraternite e campagna nell'Italia settentrionale del basso medioevo. Richerche sul territorio veneto.", u: *Studi confraternali: orientamenti, problemi, testimonianze*, ur. Marina Gazzini. Firenca: Firenze University Press, 2009: 25-26.

župne crkve, sudjelovale su u duhovnoj dobrobiti župljana, čuvale vječno svjetlo, plaćale svijeće, baklje, tamjan, ulje i uljanice, crkvenu opremu, liturgijsko posuđe i ruho. Nerijetko su skrbile o plaći i smještaju župnika i kapelana, pa i propisivale njihove obaveze. Bratovštine su nadoknađivale slabost župnog uređenja prije Tridentskog koncila. Koncil je zaključio da biskupi moraju urediti sustav župa i odrediti njihovu jurisdikciju. U skladu s time, u okolici Dubrovnika osnovano je nekoliko župa, osobito u 18. stoljeću, a među njima i mokoška.[71]

O osnutku župe Sv. Spasa već se 1766. raspravljalo u Vijeću umoljenih. Utvrđeno je da 62 kuće u ta tri sela moraju davati 24 groša po kući, ukupno 37 cekina i 8 groša. To nije bilo dostatno za uzdržavanje župnika pa je odlučeno da se ostatak doda iz zaklade don Marka Vlajkija. Godine 1769. dubrovački nadbiskup Nikola Puljizević odvojio je Mokošicu, Petrovo Selo i Sustjepan od župe Rožat i uspostavio župu Sv. Spasa u Mokošici.[72] Iz matrikule Sv. Spasa vidljivo je da je djelovanje župe i bratovštine bilo čvrsto isprepleteno. U rujnu 1827. okupljeno je župno vijeće crkve Uzašašća Gospodinova u Mokošici te je predsjednik vijeća predložio da se u bratovštinu primi Miha Vlahova Krticu, kako kaže matrikula, ugarskog plemića s domicilom u Dubrovniku. Vijeće je, prisjećajući se njegovih dobročinstava, jednoglasno prihvatilo prijedlog. Odluku su potpisali predsjednik vijeća Marko Đivović, sekretar Marko Kravarović, predsjednik službe Matej Bojanović, blagajnik Ivan Pehovac te sekretar službe Ivan Baljković. Dalje piše da je Krtica poklonio župnoj crkvi srebrnu kadionicu tešku 45 unča, kao legat za trajno slavljenje zadušnice na obljetnicu njegove smrti. Dar su primili župnik Marko Radovanović, predsjednik župnog vijeća Luka Đurović, predsjednik službe Marko Kravarović i sekretar Miho Boljetić. Naknadno je dodano da je taj dobročinitelj i bratim prešao u vječnost 22. travnja 1835.[73] Posljednje bilješke u matrikuli također su vezane

[71] Irena Benyovsky Latin, „Parochiae dentro la Città - Beccadellijeva podjela Dubrovnika na župe 1556. godine.", u: *Sacerdotes, iudices, notarii... Posrednici među društvenim skupinama,* ur. Neven Budak. *Istarski povijesni biennale* 2 (2007): 109-167; Vinicije B. Lupis, „Sloboda utemeljenja crkvenih župa Dubrovačke nadbiskupije te Stonske i Trebinjsko-mrkanske biskupije u XVIII. stoljeću." *Crkva u svijetu* 50/1 (2015): 82-83, 86-88.

[72] *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 171, ff. 171-171v; Konstantin Vojnović, „Državni rizničari republike dubrovačke.", *Rad JAZU* 127 (1896): 63, 80; Šematizam Dubrovačke biskupije, ur: Ivan Šimić, Dubrovnik: Dubrovačka biskupija, 2011: 98; V. Lupis, „Sloboda utemeljenja crkvenih župa.": 89. Procesije na Spasovo i Veliku Gospu između Mokošice i Rožata čuvale su spomen na vrijeme kad su ova naselja činila jednu župu.

[73] *Matricula*, ff. 12, 28. O kadionici vidi: V. Lupis, „Prilog poznavanju.": 877-878. Krtica je bio veletrgovac i brodograditelj, posljednji član primljen u bratovštinu antunina, 1806. Posjedovao je kuću u Dubrovniku, u ulici Od puča, a 1807. kupio je posjede Pala i Melkiora Basseglija u Mokošici. Bio je posrednik banke Schuller u Dubrovniku i poslanik Republike u Beču u Napoleonovo doba. Imao je udjele u Dubrovačkom osiguravajućem društvu i bio član Trgovačke komore koju su utemeljili Francuzi te sanitarnog povjerenstva. Godine 1804. govorilo se o ponudi iz Londona da bude engleski konzul u Dubrovniku. Vinko Ivančević,

uz župnu crkvu. Župnik don Paško Radovanović je 1870., zajedno s blagajnikom Markom Pehovcem, primio od g. Iva pok. Mata Žarkovića pokaznicu vrijednu 150 florena.[74] Za vječno sjećanje župnik don Ivan Sangaletti je 1882. zabilježio da su „uz Božju pomoć i velikodušnim prilozima ponajviše gospoda Nikola Amerling,[75] Ivan Šijanović, Stjepan Kusijanović, Ivan Božov Grgurević, Grgur Grgurević, Božo Šilje, a potom sve obitelji iz Mokošice, neke iz Petrova Sela i Sustjepana i Jakov Bojanović,[76] udružili i izgradili novi zvonik župne crkve, na inicijativu prečasnog župnika don Ivana Sangaletti s Lastova". Zvonik je od 18. listopada 1881. gradio zidar Baldo Mišković i završio ga 1882. godine, a trošak je iznosio 3100 florena.[77]

Iako su bratovštine opstajale u suradnji s crkvenim i svjetovnim vlastima, ti odnosi nisu bili bez kontradikcija i napetosti koje su rasle s krajem srednjega vijeka, kad je jačala crkvena i svjetovna institucionalna kontrola. Od kraja 15., a pogotovo od 16. stoljeća, primjetni su proturječni procesi. Mnoge bratovštine su slabile i članstvo im je opadalo, uz porast elitizma. To se pripisuje promijenjenim gospodarskim okolnostima, reformama i novim oblicima pobožnih praksi koje su tradicionalne srednjovjekovne bratovštine učinile anakronima.[78] Događalo se da se bratovštine usredotoče na socijalnu skrb ili pak na mjere zaštite i promocije pojedinih obrta. Matrikule dubrovačkih bratovština svjedoče o slabljenju pobožnosti, osipanju članstva i gospodarskom slabljenju.[79] U

„Veze Joakima Stullija i Dubrovačke Republike s bečkim bankarima Schuller." *Filologija* 12 (1984): 483-512; Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike: (1808. – 1848.)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 119, 210; Ivana Lazarević, „Antuninske kuće u gradu Dubrovniku prema popisu stanovništva iz 1817. godine." *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 52/1 (2014): 304; S. Stojan, *Ombla, vile i vilani*: 161, 194.

[74] *Matricula*, f. 30.

[75] Nikola Amerling, pripadnik obitelji austrijskog porijekla koja je doselila u Dubrovnik u 19. stoljeću. Obogatio se trgujući u Aleksandriji. U Dubrovniku je bio pokrovitelji Dubrovačkog radničkog društva i glazbe, utemeljio nekoliko zaklada za siromašne građane i učenike. Dao je prilog za podizanje spomenika Ivanu Gunduliću, a muzeju u Dubrovniku darovao je zbirku orijentalnih predmeta. Vinko Foretić, „Amerling." *Hrvatski biografski leksikon*, http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=522

[76] Jakov Bojanović, kapetan i brodovlasnik iz Sustjepana kupio je 1799. ljetnikovac Sorgo u Mokošici. S. Stojan, *Ombla, vile i vilani*: 33, 197; Ivo Perić, *Dubrovačko pomorstvo u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: JAZU, 1984: 25-26, 53, 57.

[77] *Matricula*, f. 31; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 105. Mokošani koji se spominju u zapisima iz 19. stoljeća pripadali su imućnijim trgovačkim i brodovlasničkim obiteljima. I. Perić, *Dubrovačko pomorstvo*: 25, 31-33, 54-55, 97, 99, 105, 173, 177.

[78] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 109, 125; N. Terpstra, *Lay Confraternities and Civic Religion*: 223; Ronald F. E. Weissman, „Cults and Contexts: In Search of the Renaissance confraternity.", u: *Crossing the boundaries. Christian piety and the Arts in Medieval and Renaissance Confraternities*, ur. Konrad Eisenblicher. Kalamazoo: Medieval Institute Publications, University of Western Michigan, 1991: 213-215.

[79] K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: 172.

Dubrovniku nije dolazilo do izravnog sukoba između crkvenih i svjetovnih vlasti u pogledu bratovština, zbog tolerancije Rima prema politici Republike. No, pod utjecajem Katoličke reforme, crkvene su vlasti u 17. i 18. stoljeću preuzimale sve više kontrole nad bratovštinama. Koncil u Tridentu propisao je veće ovlasti biskupa u odnosu na bratovštine, osobito kad se radilo o raspolaganju testamentarnim zakladama. Umjesto nekadašnjeg laičkog karaktera bratovština pojavio se novi model koji je laike podvrgavao crkvenoj vlasti i pouci u doktrinarnim pitanjima i vršenju kršćanskih obaveza. Broj bratovština je ograničen, osnažene su nadzorne ovlasti biskupa i župnika nad bratovštinama i one su čvršće povezane sa župama.[80] Reformisti su shvatili bratovštine kao mogućnost za promicanje reforme među laicima pa su poticali bratovštinsku pobožnost, ali uz pojačan nadzor. Promicali su nove oblike laičke pobožnosti – štovanje Rozarija, Bezgrešnog Začeća, Presvetog Sakramenta te niza novih svetačkih kultova.[81] Novi oblici pobožnosti širili su se među stanovništvom Dubrovnika i okolice ponajviše djelovanjem franjevačkog, dominikanskog i isusovačkog reda.[82]

Od kraja srednjeg i u novom vijeku jačao je i nadzor vlasti Republike, kojima su smetale sudske ovlasti bratovština i htjele su nadgledati njihove prihode. Vlastela su postupno preuzela nadležnost nad bratovštinskim oporučnim zakladama. Također, već u 14. stoljeću ima svjedočanstava da je bratimske sporove rješavao gradski sud. Državne institucije preuzimale su i društvenu skrb, iako su i bratovštine nastavile

[80] Za Veneciju vidi: Jonathan Glixon, „Two Confraternity Statutes from Venice: The Scuola Grande di Santa Maria della Carità (c. 1300) and the Scuola Piccola del Santissimo Sacramento in San Felice (1541)." *Confraternitas* 22/1 (2011): 6;C. McNamara, „Confraternities and Rural Devotion in the Veneto.": 311-312, 320.

[81] A. Marinović, „Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština.": 237-238; Franjo Emanuel Hoško, Slavko Kovačić, „Crkva u vrijeme katoličke obnove.", u *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3, *Barok i prosvjetiteljstvo (17.-18. stoljeće)*, ur. Ivan Golub. Zagreb: HAZU, 2003: 165-186. Usp. Ronald Weissman, „Brothers and Strangers.": 42; N. Terpstra, „De-institutionalizing Confraternity Studies.": 266-268; Gene Brucker, „Civic traditions in Premodern Italy." *Journal of Interdisciplinary History* 29/3 (1999): 372-375; Catherine Vincent, „Les confréries à la pratique du droit dans la société urbaine, à partir des exemples français et italiens des XIIIe-Xve siècles.", u: *Stadt und Recht im Mittelalter. La ville et le droit au Moyen Age*, ur. Pierre Monnet, Otto G. Oexle. Göttingen: Vandenhoek et Ruprecht, 2003: 98-99; Alexis Fontbonne, „Dévotion et institution. Pour une histoire cohérente des confréries en Europe occidentale (XIIe-XVIIIe siècles)." *Archives de sciences sociales des religions* 170 (2015): 195-196, 201-202.

[82] S. Razzi, *La storia di Ragusa*: 204; S. M. Cerva, *Prolegomena*: 430, 433-434, 438, 441; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: V-VI, XXI, XXVIII, 108, 112-113, 125, 128; V. Foretić, „Dubrovačke bratovštine.": 154-159; Zvonko Džankić, „Dominikanske bratovštine u Dubrovniku." *Croatica Christiana Periodica* 56 (2005): 15-32; Marijan Biškup, „Bitni pokazatelji dominikanske duhovnosti i poslanja. Teološko-povijesni osvrt." *Bogoslovska smotra* 79/2 (2009): 325-350: 341-345; S. Lasić, „Crkvene bratovštine.": 693, 695-699. Usp. I. Benyovsky, „Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima.": 143.

djelovati na tom polju.[83] Kao okupljališta puka, bratovštine su nosile određen rizik od ugrožavanja poretka – takvi primjeri iz susjedne Italije pozivali su dubrovačku vlastelu na oprez. Agregacije pučana bile su dopuštene i podržane, ali uz jasna ograničenja i nadzor.[84] Vlast se miješala u njihov rad, nadzirala ih, odobravala njihove statute i financijsko poslovanje. Matrikule bratovština moralo je potvrditi Malo vijeće, a katkada je i Vijeće umoljenih interveniralo u njihove odluke. Od 17. stoljeća vlasti Republike sve su više utjecale na poslove bratovština. Već od početka stoljeća Vijeće umoljenih ih je nadziralo preko prokuratora biranih među senatorima. Takav nadzor je isprva zahvatio najuglednije bratovštine, a potom i ostale. Utjecaj vlasti nije se više svodio na odobravanje matrikula nego i na članstvo, davanja za župnika, obaveze prema komuni, gradnje, obrtničke propise te procedure u kapitulu.[85] Republika je svela djelovanje pučana u institucionalne oblike kojima je davala normativni okvir i nadzirala ih. Bratovštine su tako postale sredstvo održavanja društvenog sporazuma, korisno čitavom društvu zbog poticanja pobožnosti, doličnog ponašanja, uljudnosti, sudjelovanja u javnim svečanostima, odgoju mladih, pa i u gospodarskim djelatnostima.[86] Snažniji utjecaj vlasti osjetila je i mokoška bratovština, osobito u 18. stoljeću. Suci kaznenog suda naložili su 1774. gastaldima Tonku Mihočevu, Stjepanu i Antunu Paskovu iz Mokošice te Iliji Matrljanu iz Petrova Sela da obavijeste bratime da svatko mora doći pratiti mrtvog

[83] DAD, *Diversa notariae*, sv. 3, f. 266; *Liber viridis*, ur. Branislav Nedeljković. Beograd: SANU, 1984., c. 326; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1, 117; sv. 2: LII-LIV. Usp. Mario Ascheri: „Istituzioni politiche, mercanti e mercanzie: qualche considerazione dal caso di Siena (secoli XIV-XV).", u: *Economia e corporazioni. IL governo degli interessi nella storia d'Italia dal medioevo all'età contemporanea*, ur. Cesare Mozzarelli. Milano: Giuffrè, 1988: 43-45; Richard Trexler, „Charity and the defense of the Urban Elites in the italian Communes.", u: *The Rich, the Well Born, and the Powefull. Elites and Upper Classes in History*, ur. Frederick C. Jerher. Urbana: University of Illinois, 1973: 64-109; A. Fontbonne, „Dévotion et institution.": 199-200; Charles de La Roncière, „La place des confréries dans l'encadrement religieux du contado florentin u XIV siècle.", u: Études sur l›histoire de la pauvreté, ur. Michel Mollat. Pariz, 1974: 661-745.

[84] U tomu se vjerojatno krije odgovor na pitanje zašto dubrovački kroničari, izuzev S. M. Cerve, nisu posvetili nikakvu pažnju bratovštinama.

[85] *Acta Consilii Minoris*, sv. 7, f. 64; sv. 30: f. 116; *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 81, f. 126; *Lastovski statut*, ur. Antun Cvitanić. Split: Književni krug, 1994: 318, c. 145; K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XV, XVII, XXII, 61, 64, 78-79, 85-86, 108; *Odluke veća Dubrovačke Republike. Acta consiliorum Reipublicae Ragusinae*, knj. I, ur. Mihailo Dinić. Beograd: SANU, 1951: 161; *Mljetski statut*, ur. Ante Marinović, Ivo Veselić. Split-Dubrovnik: Književni krug, Zavičajni klub Mljet, 2002: 122-124; A. Marinović, „Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština.": 237.

[86] Udaljenim lopudskim, šipanskim i konavoskim bratovštinama središnja vlast je ostavljala neke nadležnosti komunalnog karaktera. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XIII, XXIV-XXVI, 133, 145-151, 154-155, 163; V. Foretić, „Dubrovačke bratovštine.": 158; Ante Marinović, „Lopudska universitas. Pravni položaj otoka Lopuda u Dubrovačkoj Republici." *Anali Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku* 3 (1954): 187-188, 191, 200, 203-207, 209-210, 218-219; Idem, „Prilog poznavanju dubrovačkih bratovština.": 239.

i ostati sve dok ne bude pokopan, pod prijetnjom kazne od nekoliko dana zatvora. Dakle, nekadašnje disciplinske mjere bratovštine zamijenili su državni propisi i kazne.[87]

Bratovštine su imale široko značenje za cijelu zajednicu, u koju su uvodile evanđeoske ideale mira, bratstva, milosrđa i kršćanski moral. U okviru društvene kulture dubokih vjerskih korijena ljude je privlačilo udruživanje zbog zajedničkih pobožnosti, međusobne zaštite i pomoći, zajedničke discipline i pravde. Utemeljene na bratskom odnosu, te su udruge bile neka vrsta proširene obitelji, no istovremeno su pružale šire mogućnosti društvene integracije nego rodbinske i prijateljske veze. Pripadnost bratovštini bila je značajan element identiteta zajednice i pridonosila je jačanju društvenih mreža.[88] Bratovštine su karitativnom skrbi, solidarnošću, odgojem mladih te povezivanjem različitih društvenih slojeva amortizirale društvene nejednakosti i političku isključivost vlastele te tako obilato pridonosile široj zajednici. Pojedincima su omogućavale društvenu integraciju, stjecanje ugleda i aktivnije djelovanje u lokalnoj zajednici. I u odnosu na Crkvu pridonosile su suglasju, pomirujući zahtjeve klera s aspiracijama laika. To očituje i matrikula bratovštine Sv. Spasa u Mokošici, uz osobitosti koje održavaju posebnost sredine u kojoj je nastala, seoskog okruženja pod jakim, stoljetnim urbanim utjecajem. Bratovština je stanovnicima Mokošice davala mnogo – sigurnost i pomoć u životnim nedaćama i prekretnicama, mjesto zajedničke pobožnosti i bratskog okupljanja. Učila ih je od mladosti živjeti uredno, postupati časno i po savjesti, izbjegavati sukobe i poroke, međusobno surađivati i, nadasve, poštivati Božji zakon. Obogaćivala je vjerski i društveni život župe Sv. Spasa i čitavog mjesta Mokošice te povezivala različite društvene slojeve djelovanjem na opće dobro. Time je zavrijedila povijesno pamćenje koje nas može nadahnuti i u suvremenom životu.

[87] *Matricula*, prvi, neobilježeni list.

[88] Bratovštine u Sustjepanu i Brsečinama globile su one koji su se htjeli odreći članstva jer je odlazak pojedinca krnjio čitavu zajednicu. K. Vojnović, *Bratovštine*, sv. 1: XXIV, 96, 126.

The confraternity of St Saviour in Mokošica: the traditional and the new in lay spirituality

Summary

The confraternity of St Saviour in Mokošica was established in August 1477, in the spirit of lay Christian spirituality and charity characteristic of medieval confraternities which emerged in Dubrovnik in the first decade of the thirteenth century. The confraternity matricula (statute) was approved by the archbishop and also confirmed by the Minor Council. Written on parchment in Latin and Italian, the matricula is bound in hard wooden covers, wrapped in red leather. The last entry in the matricula dates from 1882, and concerns the parish church. The confraternity itself is last mentioned in an entry from 1827.

The confraternity of St Saviour played an important role in lay Christian spirituality, best exemplified in the corporal acts of mercy: to feed the hungry, to give water to the thirsty, to clothe the naked, to shelter the homeless, to visit the sick and imprisoned, to ransom the captive, and to bury the dead. Charity care primarily centred on the confraternity members and inner community – the parish and the village, people close and familiar.The most important spiritual help and at the same time the main purpose of the confraternity was the care of the deceased and the salvation of their souls. Yet the matricula also regulated the rules of conduct during lifetime and prescribed punishment for the offenders. Upon the establishment of the parish of St Saviour in 1769, the confraternity supported the church, chaplain and the priest. The activities of the confraternity and parish were closely intertwined. The confraternity provided the inhabitants of Mokošica with a religious and social life framework. The brethren of Mokošica gathered at the chapters held before Easter and the Holy Saints. The highest celebration was organised in honour of its title, the Ascension of Our Lord, Holy Saviour.

The chapter was usually followed by a confraternity feast, which was a sign of communal life and solidarity rather than mere festivity and celebration. The confraternity gathered the heads of all the families and households of Mokošica, regardless of age, occupation and property status, while the membership was also known to include the members of the nobility and other notables.

Confraternities had a broad meaning for the entire community into which they introduced evangelistic ideals of peace, brotherhood, charity and Christian ethics. Within the social culture of deep religious roots the people were attracted by the idea of flocking together for the purpose of common devotion, mutual protection and help, common discipline and justice. Confraternity membership was a significant element of the community's identity and contributed to the strengthening of social networks. It helped individuals to integrate socially, to acquire reputation and status, and to be more active in the local community. The confraternities also contributed to the harmonisation of the relations with the Church by reconciling the demands of the clergy with the aspirations of the lay. This is clearly displayed in the matricula of the confraternity of St Saviour in Mokošica, in addition to some specifics arising from the environment in which it originated, rural setting under a strong, centuries-old urban impact. The confraternity had much to offer to the inhabitants of Mokošica – security and help in the times of hardship and pivotal moments, a place of common piety and fraternal congregation. It contributed to a fuller religious and social life of the parish of St Saviour and the whole village of Mokošica, bringing together different social strata to act towards the common good.

Key words: The confraternity of St Saviour in Mokošica, confraternity, the confraternity matricula (statute), Christian spirituality and charity